

УДК 159.923.2

Б 17

Людмила БАЗІЛЕВСЬКА

ПРОБЛЕМА ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ В КОНТЕКСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАКТИЧНОГО ПСИХОЛОГА

У статті представлено огляд та узагальнення положень проблеми, що стосується професіоналізації особистості. Визначено умови виникнення професійних деструкцій та шляхи профілактики їхньої появи, а також корекції деструкцій, які сформувалися.

Ключові слова: *самовизначення, професіоналізм, суб'єкт праці, професійні деструкції, детермінація, періодизація психічного розвитку, профконсультація, лінії професійного розвитку.*

Постановка проблеми. Засвоєння професійної діяльності відбувається як поступове становлення фахівця – професіогенез. У ньому виокремлюють формування внутрішньої особистісної професійної ідентичності та її зовнішньої характеристики. Особливої актуальності у процесі професійного зростання набуває оволодіння внутрішніми засобами професійної діяльності. Йдеться про спеціальні знання, вміння і навички, професійну мотивацію, формування професійних рис характеру, здатність до професійного спілкування, рефлексію, інтелектуально-творчі якості, адекватний індивідуальний стиль професійної діяльності. У цьому процесі відбувається поступова структурна перебудова особистості і зростає її автономність у розв'язанні професійних завдань.

Професіонала від дилетанта відрізняють: вміння прогнозувати процеси і явища у зоні професійної діяльності; розуміння суті

предмета показників діяльності; широке коло охоплення предмету показників діяльності; ступінь творчості тощо.

Унікальність предмета діяльності психолога вимагає прояву ним професійно-психологічного мислення, уміння визначати межі взаємин з клієнтом, адекватно оцінювати власні можливості надання психологічної допомоги. У зв'язку з цим підвищується інтерес до питань професіоналізації особистості практикуючого психолога, що має важливе методологічне значення та відкриває перспективи для оптимізації системи підготовки психологів на етапі навчання у ВНЗ і психологічного супроводу його діяльності загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання професійного становлення психологів достатньо активно досліджувалися як у вітчизняному, так і у зарубіжному науковому просторі (Н. Амінов, М. Молоканов [1], А. Лідерс [7], М. Мейгас, Ю. Ейкл [8], Н. Пов'якель, Н. Чепелева [13] та ін.). Усі вони ґрунтуються на особливостях, закономірностях та механізмах професіогенезу особистості (В. Петрусінський [9], Є. Романова [12]) та враховують специфічність професійної діяльності. Окремими питаннями у процесі професійного становлення психологів розглядаються професійні якості (Н. Бачманова, Н. Стафуріна [2], Є. Доценко [3], Н. Пов'якель, О. Блохіна [10] та ін.). Так, К. Роджерс вважав найважливішими функціональними характеристиками особистості психолога-консультанта емпатійність, позитивне ставлення до клієнта, акцептацію (прийняття), здатність створювати довірливі, щирі стосунки з клієнтом [11, 69].

Ю. Ємельянов і Г. Кузьмін, ґрунтуючись на досвіді професійного відбору психологів, роблять висновок, що особливу увагу необхідно приділяти показникам емоційного контролю, оптимізму, відкритості, невимушеності, стриманості [4, 27]. Ми вважаємо правильною цю думку, але необхідно, для повноти розуміння проблеми, додати положення М. Мейгас та Ю. Ейкла, які також сформулювали вимоги до особистості професіонала-психолога [8]. Особливу увагу вони надають таким властивостям, як емоційна зрілість, відсутність невротизації, оптимізм, безумовне акцентування

на іншій людині. Зважаючи на складність професійної діяльності практикуючого психолога, важливо визначити особистісний контекст його професійної діяльності та окреслити сфери, які найбільше піддаються деформації.

Метою статті є розкриття загальних закономірностей професійного становлення психолога на ранніх етапах фахової діяльності; окреслення професійних деструкцій і криз розчарування у професійному розвитку психолога.

Діяльність психолога, його професійне спілкування та допомога в реалізації особистості клієнта і самореалізації становлять суть його професійних дій і є основою “блоків” професіограми. У кожній з названих сторін діяльності психолога виокремлюють такі складові: а) професійні (об’єктивно необхідні) психологічні й педагогічні знання; б) професійні (об’єктивно необхідні) педагогічні вміння; в) професійні психологічні особливості, якості, що допомагають забезпечити оволодіння психологом професійними знаннями, уміннями; г) професійні психологічні позиції фахівця зумовлені його професією [2, 76].

Ці якості як психологічні передумови, що закладаються у ВНЗ, (без них важко почати працювати психологом), так і новоутворення в його роботі (вони самі розвиваються й збагачуються) складають його професійну компетентність, яка має визначену цінність у становленні молодого фахівця. Тобто а) і б) – об’єктивні характеристики діяльності психолога, в) і г) – суб’єктивні, психологічні його характеристики. Співвідношення (а, б) – (в, г) є психологічним модулем професії психолога. У кожному із блоків професійної компетентності (професійна діяльність, професійне спілкування, особистість, навченість, вихованість) доцільно виокремити модулі, зміст характеристик яких такий:

- *професійні знання* – основа для здійснення його праці, для формування усіх професійних характеристик – умінь, позицій, якостей. У професійних знаннях психолог бере еталони для індивідуального професійного розвитку;

- *професійні вміння* – дії, які виконуються на досить високому рівні (усвідомлено й відповідно до нормативних характеристик). Професійні вміння утворюють “техніку” праці психолога;

- *психологічні якості* – особливості пізнавальної сфери психолога його професійне мислення професійна спостережливість, рефлексія й самооцінка, професійна самосвідомість, а також особливості мотиваційної сфери. Аналіз цих якостей дає змогу зрозуміти внутрішній світ психолога, оцінити його психологічну зрілість, підготовленість до виконання праці;

- *професійні психологічні позиції* – професійна позиція тісно пов’язана з мотивацією психолога, з розумінням призначення його діяльності. Необхідно розрізняти загальну професійну позицію психолога бажання бути й залишатися психологом і конкретні професійні позиції залежно від виду діяльності, яка переважає наприклад, у психолога може переважати позиція консультанта, або діагноста тощо.

Усередині модулів (професійні знання, вміння, професійні позиції, психологічні якості) найбільш значущими для аналізу компетентності є позиції, психологічні якості, які доповнюються, реалізуються вміннями, “технікою”: на початку для засвоєння професії необхідно осягнути її призначення, соціальну значущість, і лише на цій основі можливе продуктивне оволодіння засобами їхньої реалізації. Результативні показники також не рівноцінні: серед них більш важливим є навченість (здатність до саморозвитку) і лише їхньою передумовою, підставою – особливості розвитку і змін клієнта.

У конкретного психолога названі характеристики професійної компетентності формуються нерівномірно та змінюються упродовж професійного життя. Бачити цю внутрішню динаміку – отже, оцінити професійну компетентність психолога, зробити прогноз його професійного зростання [3].

Розвиток професіоналізму відображає рівні професійної зрілості психолога: *психологічна й педагогічна культура, ерудиція;*

майстерність; професійна техніка; професійна технологія; професійна етика; професійна поведінка психолога; професійна навченість; професійна творчість; психотехніка; професіоналізм. Тому компетентність у професії – це володіння професійними позиціями, а потім підкріплення цих позицій засобами, “технікою”. Зростання професіоналізму – етапи оволодіння професією й адаптацією до неї через оволодіння її високими зразками (майстерність), до пошуку нового (творчість, новаторство).

На підставі викладених окремих характеристик і проявів професіоналізму можна визначити рівні професіоналізму психолога. Серед них:

- *нульовий рівень перед-професіоналізму (“стажист”)*. Вхідження у професійну поведінку, перше практичне оволодіння професійною діяльністю, професійним спілкуванням;

- *перший рівень* – психолог за покликанням, переконаний психолог. Цей рівень не минає жоден професіонал, тому що він означає розуміння й прийняття суті професії, усвідомлення призначення цієї праці, спрямованої на стимулювання психічного розвитку іншої людини, збагачення її духовного світу. Цей рівень супроводжується наявністю стійкої професійної спрямованості (прагненням стати, бути й залишатися психологом). Бажано, щоб цей рівень оволодіння мотивами, змістами професії випереджав рівень володіння технікою прийомів в праці психолога;

- *другий рівень (“від ерудита до майстра”)*. Він вимагає від фахівця теоретичного професійного мислення, інтересу до вивчення іншої людини, чутливості до всього нового і цікавого в науці й практиці, осмислення й зіставлення впізнаного, перехід до практичного втілення у своєму досвіді того, що засвоєно в ході теоретичного вивчення, осмислення.

- *третій рівень (“майстер-діагност”)*. Подальше професійне зростання пов’язане з уміннями психолога діагностувати зміни, динаміку психічного розвитку клієнтів у ході застосування нових засобів та технологій. Звідси необхідний крок до побудови

індивідуальних навчальних, розвивальних програм для окремих клієнтів (груп клієнтів);

- *четвертий рівень*: (“суб’єкт професійної праці, самодіагност”). Рух до професіоналізму неминуче супроводжується спрямованістю свідомості психолога на самого себе. На самооцінювання, самопроектування, прогнозування й визначення “сценарію” свого подальшого професійного життя, посилення авторства своєї професійної біографії. Цей рівень професіоналізму вимагає зрілого професійного самовизначення, самоусвідомлення, професійної рефлексії.

Професійна компетентність характеризується, крім розвинутих вмінь у визначеному виді діяльності, морально-духовними якостями особистості і володінням нею ситуацією, що склалася [4, 7]. На думку Б.Г. Ананьєва, якщо людина як система, визначається індивідними, суб’єктними, особистісними характеристиками, можна стверджувати, що в професійній компетентності, крім суб’єктних властивостей професіонала (володіння технологіями, вміннями і навичками), яскраво представлені його особистісні характеристики [цит. : за 5, 127].

Отже, становлення професіонала передбачає проходження різних етапів, рівнів та формування професійно значущих властивостей молодого фахівця. Розвиток вказаних особливостей залежить від значення обраної професії, її цінності для особистості, професійної спрямованості майбутнього психолога.

Однак будь-яка діяльність, зокрема й професійна, накладає свій відбиток на людину. Праця може сприяти особистісному розвитку, але може мати й негативні для неї наслідки. Не можна знайти професійної діяльності, яка загалом не мала б негативних наслідків. Головне полягає у співвідношенні позитивних та негативних змін особистості фахівця. Там, де є баланс не на користь позитивних змін, виникають професійні деструкції. Вони виявляються у зниженні ефективності праці, у погіршенні стосунків з людьми і здоров’я, а, головне, – у формуванні негативних особистісних властивостей, і навіть – у руйнуванні цілісності особистості фахівця [6, 372].

Відомий вислів Л.С. Виготського, що якби криз не було, їх слід було б вигадати спеціально, інакше ніяк не можна було б пояснити

розвиток особистості дитини, стосується не тільки вікового розвитку людини, але й особистісного становлення професіонала. Сама криза – своєрідний стан для людини стати кращою, а для професіонала – перейти на наступний етап свого розвитку. Кожен етап розвитку повинен бути вистражданий людиною. І, навпаки, якщо людина якимось чином передчасно опиняється на наступному вищому етапі свого розвитку, за це найчастіше доводиться розплачуватися і їй самій, і людям, які її оточують (родичам, колегам або клієнтам).

Для майбутнього психолога важливо вміло використовувати енергію кризи навчально-професійного розвитку й спрямувати її у конструктивне русло. Кризи професійного становлення можна розглядати як постійні розчарування (кризи розчарування) у різних аспектах свого навчання і майбутньої професійної діяльності. Розчарування в самому собі, невпевненість у тому, що він правильно обрав професію, що стане справжнім професіоналом є небезпечною ситуацією.

Зміна професійної самосвідомості, перебудова ієрархії життєвих і професійних цінностей лежать в основі багатьох криз професійного становлення. Але як непросто переглядати ті цінності і сенси, які ще зовсім недавно здавалися важливими і ґрунтовними. Нерідко молоді фахівці відчайдушно чинять опір перспективі змінити вже усталені погляди на навколишній світ, свою професію і, головне, – на самих себе, своє місце в цьому світі і в цій професії. Захистом від такої перспективи є розчарування не в самому собі, а в навколишньому світі, зокрема і розчарування у своїй професії, і в своєму навчальному закладі.

Такі тенденції розвитку професійних деструкцій як результат розчарувань студента в обраній професії визначила А.К. Маркова: відставання, сповільнення професійного розвитку; несформованість професійної діяльності, пов'язана із застряганням у професійному й особистісному розвитку; дезінтеграція професійного розвитку, розпад професійної свідомості і як наслідок – виникнення нереалістичної мети, помилкових смислів праці, (психолог відривається від реальності чи створює фіктивну реальність, що народжує професійні конфлікти);

низька професійна мобільність, невміння адаптуватися до нових умов праці, результатом чого є повна або часткова дезадаптація; професійна зарозумілість щодо представників інших (менш престижних і менш “екзотичних”) професій; неузгодженість окремих аспектів професійної праці, коли розвиток однієї сфери випереджає розвиток іншої. Одним із варіантів дисгармонії професійного розвитку психолога є надмірне захоплення психологічним знанням, прагнення стати ерудитом без співвіднесення цього знання з реальними психологічними проблемами, нездатність повноцінно застосовувати метод наукового пізнання, часто безсистемного і навіть безглузлого заглиблення у психологічну реальність. Крім того, виникає послаблення професійних досягнень, зменшення професійних здібностей, зниження продуктивності професійного мислення, спотворення професійного розвитку, поява раніше відсутніх негативних властивостей, авторитарність, демонстративність, психологічна байдужість, призупинення професійного розвитку через професійні (психічні) захворювання чи втрату працездатності, через нервові виснаження, надмірну старанність і самовіддачу заради інтересів і блага клієнтів, водночас незадоволення власних інтересів та інтересів своїх близьких, сильний шок від кризи розчарування у психології та нездатність перейти із захоплено-романтичного рівня на рівень справжньої творчості [цит. : за 14].

Головна небезпека формування професійних деструкцій прихована у тому, що вони розвиваються дуже повільно, а отже – непомітно. Це не тільки ускладнює їхнє своєчасне розпізнання і застосування контрзаходів, але й створює ситуацію, коли психолог, знову ж таки поступово, починає звикати до цих своїх негативних тенденцій у розвитку і деструкцій, які стають невід’ємною складовою його особистості.

Професійні деструкції можуть бути зумовлені мотиваційною сферою, коли потреба стає неадекватною, ірраціональною, коли вона “пристосовує” до себе діяльність, не перетворює, а змінює її. Антиролі при цьому виконують не тільки неадекватні мотиваційні тенденції, але й низькі інтелектуально-пізнавальні можливості цього фахівця.

Факти такого роду вказують на можливість неадекватної оцінки діяльності під впливом неадекватних мотиваційних установок. В одних випадках “бажане приймається за дійсне”, в інших, навпаки, дійсне “змінюється” під впливом тривожних страхів. Неадекватність тут полягає у тому, що людина, фіксуючи увагу на бажаному і небажаному, повністю потрапляє під вплив цього переживання і стає неспроможною до об’єктивно-пізнавального розгляду дійсності. Звісно, будь-яка діяльність, будь-які методи і дії без насичення їх особистими характеристиками залишаються на рівні ремесла, формально виконуються. Основним гарантом, що запобігає професіональним деформаціям, є особистість психолога, основні параметри якої повинні мати відповідний розвиток.

Формування стереотипів – наступний вид деструктивного розвитку психолога, який заважає його прогресивному професійному розвитку. Розглядаючи стереотипи в діяльності психологів, не можна обійти питання про їхні детермінанти. Є.С. Романова встановила, що при низькому рівні професійної майстерності ригідність у поєднанні з екстрапунітивністю при фрустрації, крайніми полюсами екстраверсії – інтроверсії є фактором, що гальмує адекватне прийняття і перетворення складних ситуацій спілкування, сприяє закріпленню стереотипів у виборі психологічних впливів. Водночас зі зростанням майстерності знімається ступінь вираженості установок щодо дистанції і домінуючої ролі психолога в спілкуванні, застосування імперативних способів впливу на клієнтів, нетерпимості до помилок і недоліків у їхній поведінці [12, 74].

У професійному становленні і саморозвитку психологів існують різні шляхи. До формальних належить уся система навчальної діяльності, розширення і поглиблення системи знань. Серед варіантів “неформальних шляхів” професійного й особистісного самовдосконалення як для студентів-психологів, так і для молодих психологів-фахівців виокремлюють навчання у колег (своєрідне “стажування”); навчання у клієнтів; самоосвіту; участь у наукових конференціях, “круглих столах”, семінарах, психологічних школах; дискусії; різного виду супервізії тощо.

Висновки. Отже, освоєння особистістю професії незворотно супроводжується змінами у її структурі, коли, з одного боку, відбувається посилення та інтенсивний розвиток якостей, які сприяють успішному відчуттю діяльності, а з іншого – зміна, придушення і навіть знищення структур, які не беруть участі в цьому процесі. Якщо ці професійні зміни розцінюються як негативні, тобто ті, що порушують цілісність особистості, які знімають її адаптивність і стійкість, то їх слід розглядати як професійну деформацію.

Найважливішою умовою запобігання професійним деструкціям у діяльності психолога є розвиток уявлень про свої професійні і життєві перспективи. Оптимістична і значуща життєва мета (мрія) запобігає виникненню проблем.

Завдання педагогічної акмеології, її зміст, акмеологічні технології, акмеограма психолога як індивідуальна траєкторія сходження фахівця до вершин професіоналізму – питання нашого *подальшого* аналізу цієї проблеми.

Література

1. Аминов Н.А. Социально-психологические предпосылки специальных способностей школьных психологов / Н.А. Аминов, М.В. Молоканов // Вопросы психологии. – 2000. – № 1. – С. 74 – 83.
2. Бачманова Н.В. К вопросу о профессиональных способностях психолога / Н.В. Бачманова, Н.А. Стафурина // Современные психолого-педагогические проблемы высшей школы. – СПб. : Изд-во С.-Петербургского ун-та, 2001. – Вып. 5. – С. 72 – 77.
3. Доценко Е.Л. Характеристики профессионального общения психолога / Е.Л. Доценко // Журнал практического психолога. – 1998. – № 7. – С. 67 – 74.
4. Емельянов Ю.Н. Теоретические и методологические основы социально-психологического тренинга / Ю.Н. Емельянов, Г.С. Кузьмин. – СПб. : Изд-во С.-Петербургского ун-та, 1999. – 211 с.
5. Кондратьева С.В. Профессионализм в педагогическом общении / С.В. Кондратьева, Л.М. Даукша. – Гродно : Изд-во Гродненского гос. универ. им. Я. Купали, 2003. – 272 с.
6. Копець Л.В. Психологія особистості / Л.В. Копець. – К. : Видавничий дім “Києво-Могилянська академія”, 2008. – С. 360 – 374.
7. Лидерс А.Г. Особенности позиции практического психолога по отношению к клиенту / А.Г. Лидерс // Журнал практического психолога. – 1998. – № 9. – С. 96 – 112.

8. Мейгас М.М. Основы отбора профессиональных психологов / М.М. Мейгас, Ю.И. Эйкл. – Рига : Изд-во НИР, 1989. – С. 3 – 25.
9. Петрусинский В.В. О системном измерении профессионализма / В.В. Петрусинский // В кн. : Основы общей и прикладной акмеологии / под ред. О.О. Деркача. – М. : Наука, 2003. – С. 190 – 194.
10. Пов'якель Н.І. Психологічні передумови становлення позитивної Я-концепції як базової компоненти професійного самовизначення психолога / Н.І. Пов'якель, О.І. Блохіна // Психологія : збірник наукових праць. Вип. 2 (5). – К. : НПУ ім. Драгоманова, 1999. – С. 177 – 183.
11. Роджерс К. Эллен Вест и одиночество / К. Роджерс // Моск. психотерапевтич. журнал. – 1993. – № 3. – С. 69.
12. Романова Е.С. Психология профессионального становления личности : дисс. ... докт. психол. наук : 19.00.01 / Е.С. Романова. – М., 1992. – 611 с.
13. Чепелева Н.В. Теоретичне обґрунтування моделі особистості практичного психолога / Н.В. Чепелева, Н.І. Пов'якель // Психологія : збірник наукових праць. Вип. 3. – К. : НПУ ім. Драгоманова, 1999. – С. 35 – 41.
14. Юдчиц Ю.А. К проблеме профессиональной деформации / Ю.А. Юдчиц // Журнал практического психолога. – 2000. – № 7. – С. 35 – 42.

References

1. Aminov N.A. Social'no-psihologicheskie predposylki special'nyh sposobnostej shkol'nyh psihologov / N.A. Aminov, M.V. Molokanov // Voprosy psihologii. – 2000. – № 1. – S. 74 – 83.
2. Bachmanova N.V. K voprosu o professional'nyh sposobnostjakh psihologa / N.V. Bachmanova, N.A. Stafurina // Sovremennye psihologo-pedagogicheskie problemy vysshej shkoly. – SPb. : Izd-vo S.-Peterburgskogo un-ta, 2001. – Vyp. 5. – S. 72 – 77.
3. Docenko E.L. Harakteristiki professional'nogo obshhenija psihologa / E.L. Docenko // Zhurnal prakticheskogo psihologa. – 1998. – № 7. – S. 67 – 74.
4. Emel'janov Ju.N. Teoreticheskie i metodologicheskie osnovy social'no-psihologicheskogo treninga / Ju.N. Emel'janov, G.S. Kuz'min. – SPb. : Izd-vo S.-Peterburgskogo un-ta, 1999. – 211 s.
5. Kondrat'eva S.V. Professionalizm v pedagogicheskom obshhenii / S.V. Kondrat'eva, L.M. Dauksha. – Grodno : Izd-vo Grodnenskogo gos. univer. im. Ja. Kupali, 2003. – 272 s.
6. Коpec' L.V. Психологія особистості / L.V. Коpec'. – К. : Vydavnychyj dim "Kyjevo-Mogylyans'ka akademija", 2008. – S. 360 – 374.
7. Liders A.G. Osobennosti pozicii prakticheskogo psihologa po otnosheniju k klientu / A.G. Liders // Zhurnal prakticheskogo psihologa. – 1998. – № 9. – S. 96 – 112.
8. Mejgas M.M. Osnovy otbora professional'nyh psihologov / M.M. Mejgas, Ju.I. Jejkl. – Riga : Izd-vo NIR, 1989. – S. 3 – 25.
9. Petrusinskij V.V. O sistemnom izmerenii professionalizma / V.V. Petrusinskij // V kn. : Osnovy obshhej i prikladnoj akmeologii / pod red. O.O. Derkacha. – M. : Nauka, 2003. – S. 190 – 194.

10. Pov'jakel' N.I. Psychologichni peredumovy stanovlennja pozytyvnoi' Ja-koncepcii' jak bazovoi' komponenty profesijnogo samovyznachennja psykologa / N.I. Pov'jakel', O.I. Blohina // *Psychologija : zbirnyk naukovyh prac'*. Vyp. 2 (5). – K. : NPU im. Dragomanova, 1999. – S. 177 – 183.

11. Rodzhers K. Jellen Vest i odinochestvo / K. Rodzhers // *Mosk. psihoterapevtich. zhurnal*. – 1993. – № 3. – S. 69.

12. Romanova E.S. Psihologija professional'nogo stanovlenija lichnosti : diss. ... d. psihol. nauk : 19.00.01 / E.S. Romanova. – M., 1992. – 611 s.

13. Chepeljeva N.V. Teoretychne obg'runtuvannja modeli osobystosti praktychnogo psykologa / N.V. Chepeljeva, N.I. Pov'jakel' // *Psychologija : zbirnyk naukovyh prac'*. Vyp. 3. – K. : NPU im. Dragomanova, 1999. – S. 35 – 41.

14. Judchic Ju.A. K probleme professional'noj deformacii / Ju.A. Judchic // *Zhurnal prakticheskogo psykologa*. – 2000. – № 7. – S. 35 – 42.

Базилевская Людмила. Проблема профессионализации личности в контексте деятельности практического психолога. В статье представлен обзор и обобщение положений проблем, касающихся профессионализации личности. Определены условия возникновения профессиональных деструкций и пути профилактики их появления, а также коррекции имеющихся деструкций.

Ключевые слова: самоопределение, профессионализм, субъект деятельности, профессиональные деструкции, детерминация, стадия оптации, профконсультация, линии профессионального развития.

Basylevska Lyudmyla. Peculiarities of professional self-determination of a psychologist. The article presents an overview and synthesis of the problem of individual professionalism. Conditions of appearance of professional destructions and ways of their prevention and correction of already formed ones have been determined.

Keywords: self-determination, professionalism, subject of labor, professional destruction, determination, periodization of mental development, professional consultation, ways of professional development.